

תנועות הנוער הציוניות בהונגריה לצעות הכוּף כדי להציל חיים

מטרות

- להתוודע למבצע הצלת היהודים של תנועות הנוער הציוניות בהונגריה ולבחון את הקשיים שעמדו בפני חברי תנועות הנוער בהונגריה במלחמת העולם השנייה.
- לבחון כיצד יכולים בני נוער לסייע בשימור זיכרון ומבצעי ההצלה שעשו חברי תנועות הנוער בפרט.

אוכלוסיית יעד: שכבת י"י"ב.

עזרים: כרטיסי מידע (נספח 1, 2, 3) וכרטיסי משימה קבוצתית.

למנחה: לפניך שתי הצעות לפעילות, אחת משולבת תקשוב.

הצעה ראשונה

שלב א'-במליאה

המנחה יפתח:

מעטים יודעים על המבצע של מחתרת תנועות הנוער הציוניות בהונגריה להצלת יהודים בתקופת הכיבוש הגרמני במלחמת העולם השנייה, בשנת 1944.

הצבא הגרמני נכנס להונגריה רק ב-1944. משנכנסו הגרמנים להונגריה, התגייסו חברי תנועות הנוער היהודיות הציוניות לסייע לאחיהם לצרה, בסיכון עצמי מתמיד, כשאימת הגירוש וההשמדה על-ידי הנאצים מרחפת מעל ראשם.

בפעילות זו נתוודע להיבטים שונים של מבצע ההצלה ההרואי של חברי תנועות הנוער הציוניות בהונגריה במלחמת העולם השנייה.

שלב ב'-קבוצתי

- המליאה תתחלק לקבוצות בנות 4-6 משתתפים.
- כל קבוצה תקבל כרטיס מידע (נספח 1-3) וכרטיס משימה קבוצתית.

כרטיס משימה קבוצתית

קראו את המידע שקיבלתם וענו על השאלות

- לדעתכם, מה הניע את חברי תנועות הנוער לפעול כפי שפעלו, בידיעה שחיייהם בסכנה מתמדת?
- אילו קשיים עמדו בפניהם?
- לו הייתם יכולים לפגוש בני נוער אלה, מה הייתם רוצים לשאול אותם או להגיד להם?
- לדעתכם, באיזו מידה יתנדבו בני נוער בתקופתנו למבצעי הצלה מסוכנים כמו אלה? מה ידרבן אותם לכך? מה ימנע מהם לפעול?

לסיכום הפעילות בקבוצה – בחרו באחת משתי האפשרויות:

* **עצבו כרזה** שתציג את הנושא שעסקתם בו ואת הדילמות שאתן התמודדו בני הנוער.

* **עצבו בול** המציג את מבצע ההצלה מההיבט שבו עסקתם.

בנוסף, כתבו מכתב אל בני הנוער בישראל בשם אחד מחברי תנועות הנוער, בקשו בו לזכור את פועלכם. צרפו את המכתב לכרזה או לבול שהכנתם.

שלב ג'- במליאה

- דיווח הקבוצות והצגת התוצרים.

שאלות לדין

- לדעתכם, מדוע חשוב להנציח את פועלם של חברי תנועות הנוער בהונגריה?
- מה יכולים לעשות בני הנוער היום כדי להנציח את מבצע ההצלה?

פעילות בשילוב תקשוב

הכנה

המנחה יכניס לגוגל דוקס את שלושת הנספחים, במסמכים נפרדים, וישלח קישורים למשתתפים (לקריאה בלבד).

המנחה יפתח מצגת שיתופית בגוגל דוקס וישלח לכל המשתתפים קישוריתוזכות עריכה לכל משתתף.

מהלך הפעילות

בתום שלב א', המשתתפים יתפלולשלוש קבוצות, כל קבוצה תעסוק בנושא אחר (בהתאם לנספחים). כל קבוצה תתחלקלתת-קבוצות (זוגות או שלשות).

כל תת-קבוצה תיצור מצגת שבה שלוששקופיות מתוך ארבעהאפשרויות המוצעות:

1. הצגתהנושא.
2. הצגת הדילמותשאתןהתמודדוהחבריתנועותהנוער.
3. תחושותהמשתתפיםכאשרקראואתהחומרים.
4. **קפיצהבזמן**: כתיבת מכתב בשמו של אחד מחברי תנועת הנוער שעסקו בהצלה, הממוען אליכם, בני הנוערבמאה ה-21, ובו בקשה לזכור אותם ואת פועלם ונימוק לבקשה. או כתיבת מכתב מכם אל חברי תנועת הנוער שעסקו בהצלה.

שלב ג'-במליאה

הצגת המצגת השיתופית במליאה וקיום דיון כמובא לעיל.

נספח: כרטיסי מידע

עובד על-פי: לאור-אשור, הדס (2004), בעין הסערה, תל-אביב: יד-ושם

קבוצה א': הברחת גבולות - "הטיול": מאי עד אוגוסט 1944

תנועות הנוער הפעילות בהונגריה היו "בני עקיבא", "השומר הצעיר", "דרור הבונים", "הנוער הציוני", "מכבי הצעיר" ו"ביתר". חברי תנועות הנוער הציבו לעצמם מטרה: הצלה והימלטות בכל האמצעים. עיקר פועלם היה הברחת יהודים לארצות שכנות, בעיקר לרומניה – שכן ממדינה זו עדיין היה אפשר לעלות לארץ ישראל. שם הצופן להברחת הגבול הייתה המילה "טיול" – בעברית. הטיול היה מבצע מסוכן ומורכב, שכדי לבצעו נדרשו ארגון מדוקדק, כסף, הדרכה מוקדמת של המוברים, ומעל הכול: תעודות זהות אֶרִיות למוברחים, שתאפשרנה להם לנוע בחופשיות (קבוצה מחברי תנועות הנוער התמחתה בזיוף תעודות ועסקה בכך). חברי תנועות הנוער נדרשו לגלות נחישות במילוי המשימה ויכולת אלתור במצבים לא-צפויים.

חשוב לדעת: חציית הגבול נעשתה תמיד בלילה, ברגל, ותנאי השטח היו קשים מאוד. שלושה מוקדי סיכון עמדו בפני חברי תנועות הנוער ובפני האנשים שאותם העבירו את הגבול: הראשון – נסיעה ארוכה ברכבת, שבמהלכה היה עליהם לעבור בהצלחה את הביקורת של הבולשת ההונגרית ושל הז'נדרמריה. מי שלא ידע הונגרית, מי שהיה לו מראה יהודי, מי שנתפס לבהלה – כמעט שלא היה לו סיכוי לעבור את הביקורת בשלום; השני – תחנת הרכבת של עיר הגבול, שבה היה על האנשים להתארגן כקבוצה, ובו בזמן לא להתבלט כקבוצה, ובנוסף לאתר את המברחי; השלישי – חציית הגבול, לעבור בהצלחה את משמרות הגבול של שתי ארצות: הונגריה – שממנה ברחו, ורומניה – שאליה הגיעו. ולעתים קרובות לשרוד במחבוא שני לילות קודם למעבר למקום מבטחים.

את חציית הגבול עצמה ביצעו מבריחים מקומיים, תמורת כסף, והיו גם מקרים של סחטנות ושל רמאות. בנוסף, נוצרים שומרי שבת סייעו גם הם למוברחים, מתוך אמונה דתית ובמסירות רבה.

"הטיול" היה פעולת ההצלה המשמעותית ביותר שבוצעה בהונגריה באותה עת ואחת הגדולות מסוגה בכל אירופה הכבושה. תקופת ה"טיול" נמשכה ממאי עד 23 באוגוסט 1944. עד למועד זה, עברו מהונגריה לרומניה בעזרת המחותרת ובעזרת גורמים אחרים כשבעת אלפים וחמש מאות יהודים, מהם כאלף חברי תנועות נוער. לפי הערכות אחרות, מספר העוברים את הגבול מהונגריה לרומניה הגיע לחמישה עשר אלף.

קבוצה ב': זיוף תעודות

אנשי תנועות הנוער הציוניות ריכזו בבירה, בבודפשט, את חבריהם מערי השדה ובני נוער אחרים כדי לסייע להם לצאת מהונגריה ולהציל בכך את חייהם. לשם כך נאלצו לזייף עבורם תעודות. בלי תעודות מזויפות אלו לא היה סיכוי להציל איש. התעודות המזויפות אפשרו לאוחרים בהן להתחמק מן הגזרות החדשות שגזר שלטון הכיבוש הגרמני וכן להתחמק מן הגירוש הצפוי. גם אנשי תנועות הנוער עצמם החזיקו ניירות מזויפים כדי שיהיה להם חופש פעולה להציל אנשים אחרים. חברי המחתרת רכשו ניסיון רב בהכנת תעודות אריות מזויפות וגיבשו לשם כך דרכי פעולה.

באותה העת, היה על כל אדם לשאת עמו מגוון תעודות: תעודת לידה, תעודת רישום במשטרה, כרטיס מזון ותעודה מהצבא. למעשה, חברי תנועות הנוער נדרשו לזייף לא פחות משישים וחמישה סוגי תעודות שונים, ואלו הותאמו לצורכיהם של היהודים שביקשו להינצל באמצעותן.

תהליך הזיוף: בתי דפוס מהימנים סיפקו טפסים, ובעלי מקצוע מקרב אנשי המחתרת מילאו את הפרטים הדרושים. לאחר מכן, הוחתמו התעודות בחותמות מייצור עצמי. שיטות העבודה העיקריות בייצור התעודות היו ציור, העתקת דוגמה של חותמת על גבי נייר ציור שקוף באמצעות דיו כימית. את החותמות הזמינו מבית מלאכה לחותמות. ובהתאם נעשה החיתוך והרכבת אותיות העופרת במסגרת ברזל ועוד. חברי המחתרת השיגו טפסים ותעודות מקוריים בשוק החופשי ל, שינו אותם ואף שכפלו אותם.

להלן רשימה חלקית של סוגי התעודות אשר הונפקו במפעל הזיוף בהיקף רחב ושל מספרן: תעודת טבילה פרוטסטנטית – 1,200; תעודת פליט – 2,000; תעודות עבור אלה שכביכול ברחו ממזרח הונגריה מפני הצבא האדום; תעודת שחרור מגיוס צבאי הכוללות תצלומים – 5,400; אישור מגורים, כולל תעודת יושר ואישור תשלום מסים – 4,000; כתב חסות מממשלת שווייץ – 120,000.

כתבי חסות מאת נציגויות זרות: מממשלת הונגריה לא עצרה יהודים בעלי נתינות זרה, משיקולים דיפלומטיים. לכן, זיוף כתבי חסות היה אמצעי להצלת חיים. חברי תנועות הנוער שעסקו בזיוף שכפלו כמויות עצומות של כתבי חסות שווייצריים.

על המזייפים היה להיזהר שמא יגלו את המכשירים לזיוף וכן שמא ילשינו עליהם שכנים ששמעו את רעש מכונות הדפוס שהיו בדירות שבהן גרו.

קבוצה ג': הקמת בתי ילדים לאלפי ילדים ובני נוער עזובים

בבודפשט היו ילדים ובני נוער יהודים רבים אשר התייתמו מהוריהם. מרגע שעלה סלשי (מנהיג המפלגה הפשיסטית ההונגרית, ב-15 באוקטובר 1944) לשלטון, גויסו גברים בגיל 16-60, ולאחר מכן גם נשים. שארית הקהילה נותרה כמעט ללא מפרנסים והייתה נתונה להתעללות אנשי "צלב החץ" (המפלגה הפשיסטית ההונגרית).

מיד כשהחלה תופעת הילדים העזובים, החלו תנועות הנוער הציוניות בפעילות מאורגנת לאיסוף ילדים ובני נוער אלו. בית הילדים הראשון הוקם בחסות הצלב האדום הבינלאומי בספטמבר 1944. הקים אותו אוטו קומוי, שמונה למנהל מחלקה A של הצלב האדום בהונגריה, מחלקה אשר בה עבדו כל הפעילים הציוניים-מבוגרים וצעירים. בחודשים אוקטובר ונובמבר, פעלו תנועות הנוער להכנת מקומות מקלט נוספים, להבטיח את הישרדותם של ילדים אלה. אנשי המחותרת וחברי תנועות הנוער שכרו בתים מגורמים שונים וציידו אותם במיטות, במזרונים, בשמיכות ובציוד הכרחי אחר. ועדת ההצלה ויהודי בודפשט האמידים סייעו בתרומות כספיות. ראשי תנועות הנוער דאגו לכך שאנשיהם יקיימו שגרת יומיום בבתי הילדים. חיי היומיום לא היו קלים: האוכל היה מספיק, אך חד-גוני, הצפיפות הייתה גדולה וסידורי המחיה היו מאולתרים.

בתי הילדים היו בוויולות פרטיות ובדירות פרטיות בתוך בתי מגורים. בכל בית כזה גרו עשרות ילדים. הדאגה לכל הצרכים הטכניים הייתה קשה, קשה פחות היה לאתר עובדים לצוות הטיפול. בין המטפלים היו גם חברי תנועות נוער שהיו מנוסים בחינוך. לעתים, גם אימהות שבאו לבקר את ילדיהן נשארו במקום והיו לחלק מן הצוות.

עיקר הפעילות בבתי הילדים הייתה חינוכית, במטרה להכין את הילדים לקראת עלייתם ארצה לאחר המלחמה. תנועות הנוער הבינו שהילדים הם הבסיס לעתיד לאומי בכלל ולתנועה הציונית בפרט. לצד המטרה להציל כמה שיותר יהודים, עמדה המטרה להגשים את שאיפותיו הלאומיות של העם היהודי בארץ ישראל.

אנשי הבית עצמם אבטחו את הבתים מפני השתוללות של אנשי "צלב החץ". לא אחת התחפשו חברי תנועות הנוער במדי יחידות צבאיות או במדי "צלב החץ" ולבושים בבגדים אלה שמרו על הבתים. בדיקה מדגמית שנעשתה העלתה כי למעלה משמונים אחוזים מהחניכים שניצלו בבתי הילדים הגיעו בסופו של דבר לארץ ישראל. במפעל ההצלה הזה הוקמו כחמישים בתי ילדים, ניצלו 6,000 ילדים ו-1,200 מבוגרים.

כתבה: שרה רוטקופ-הרמתי